

Наталка Дудник

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-4823-3463>*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті висвітлено значення національної ідентичності майбутніх педагогів у контексті російсько-української війни. Автором проаналізовано ряд нормативних документів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, а також праці вітчизняних філософів, громадянських діячів, психологів та педагогів, які розглядали різні аспекти національної ідентичності. У дослідженні національна ідентичність розглядається як підтримування й постійне відтворення певного набору цінностей, символів, споминів, міфів і традицій, що витворюють специфічну спадщину націй, та самоідентифікування індивіда з цією неповторною спадщиною й відповідними цінностями, символами, споминами, міфами і традиціями. У статті виділено негативні чинники формування національної ідентичності та вказані вектори, на які має опиратися формування національної ідентичності майбутніх педагогів: упровадження українознавчого компоненту освітнього процесу майбутніх педагогів; спрямування тематики студентських наукових робіт в тому числі й на підсилення становлення національно-свідомого громадянина-патріота України; рекомендувати здобувачам освіти україномовні джерела; залучати здобувачів вищої педагогічної освіти до участі в громадському житті; культивувати серед населення українську мову; соціально-культурницькі студентські ініціативи; студентські благодійні проекти; інформаційне поле; збереження об'єктів культурної спадщини.

Ключові слова: ідентичність, національна ідентичність, формування національної ідентичності, патріотичне виховання, національні цінності, національна пам'ять, російсько-українська війна.

Dudnyk Natalka

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Educational
Management of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychnya,
Uman, Ukraine*

<https://orcid.org/0000-0003-4823-3463>

FORMATION OF THE NATIONAL IDENTITY OF FUTURE TEACHERS IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. The article highlights the importance of the national identity of future teachers in the context of the Russian-Ukrainian war. The author analyzed a number of regulatory documents in the field of the establishment of Ukrainian national and civil identity, as well as the works of domestic philosophers, civic figures, psychologists and teachers who considered various aspects of national identity. In the study, national identity is considered as the maintenance and constant reproduction of a certain set of values, symbols, memories, myths and traditions that create a specific heritage of nations, and the self-identification of an individual with this unique heritage and the corresponding values, symbols, memories, myths and traditions. The article highlights the negative factors in the formation of national identity and indicates the vectors on which the formation of the national identity of future teachers should be based: the introduction of the Ukrainian studies component of the educational process of future teachers; direction of the topics of student scientific works, including strengthening the formation of a nationally conscious citizen-patriot of Ukraine; to recommend Ukrainian-language sources to those seeking education; to attract students of higher pedagogical education to participate in public life; cultivate the Ukrainian language among the population; social and cultural student initiatives; student charity projects; information field; preservation of cultural heritage objects.

Keywords: identity, national identity, formation of national identity, patriotic education, national values, national memory, russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Військові дії росії на сході України починаючи з 2014 року і повномасштабна російсько-українська війна, яку рф розпочала 24 лютого 2022 року обурило не тільки українців, а й всю світову спільноту. Географічна близькість рф, її агресивна, варварська, жорстока, аморальна політика активізує багатоміжові ризики і небезпеки для нашої держави. Тому формування національної ідентичності є досить актуальним питанням за сучасних українських реалій.

Окрім страшних людських втрат, значних матеріальних збитків, які принесли нам московити, спостерігаємо і проголошення окупантами геноциду українців та повне знищення нашої держави. Тому, задля миру України, збереження свого суверенітету й територіальної цілісності та світлого майбутнього прийдешніх поколінь ми маємо готуватися до тривалого й важкого протистояння з агресором, яке відбуватиметься не лише у військовій, але й в усіх інших сферах суспільного життя і державного будівництва. Запорукою перемоги України в цій війні, яка може тривати десятки й навіть сотні років, є як подальша розбудова боєздатних Збройних Сил України, так і

збереження національної ідентичності, духовної цілісності нашого суспільства, української культури, створення конкурентоздатної високотехнологічної економіки, адаптованої до воєнних умов, розвиток науки, освіти, мистецтва.

Основну роль в реалізації цих та інших задач відіграватиме система освіти, зокрема вища педагогічна освіта, адже першочергова місія вчителя – виховувати патріотизм у молодих українців, формувати активну громадянську позицію, сприяти становленню основ життєвого й професійного самовизначення особистості, забезпечувати становлення і розвиток її життєвих компетентностей, готувати молоду людину до захисту своєї Батьківщини та дбати про збереження нашої національної ідентичності. Вирішення цих та інших завдань можливо завдяки проектуванню змісту вищої педагогічної освіти відповідно до запитів держави і суспільства, що породжені війною. Рішення цієї проблеми передбачає надання здобувачам вищої педагогічної освіти якісних освітніх послуг, зміст яких, в першу чергу, має задовольняти суспільні вимоги, зумовлені війною.

Актуальну потребу належного врегулювання відносин у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності забезпечує Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [3]. Метою Закону є визначення основних засад державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як однієї зі складових національної безпеки України задля досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання об'єктивних і штучно створених суперечностей соціокультурного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру на основі дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина.

На досягнення зазначеної мети спрямовані такі завдання законопроекту:

- 1) утвердження української національної та громадянської ідентичності;
- 2) формування активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності;
- 3) формування та збереження української національної ідентичності у громадян України, які належать до української нації, та закордонних українців;
- 4) забезпечення розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України, збереження їх національної ідентичності;
- 5) розвиток патріотизму;
- 6) формування, утвердження та розвиток оборонної свідомості та громадянської стійкості;
- 7) виховання у громадян України гордості і поваги до національних цінностей, розуміння їх важливості для становлення держави;
- 8) усунення впливів держави-агресора в інформаційній, освітній, культурній сферах України;

9) активізація діяльності інститутів громадянського суспільства.

Про важливість збереження національної самоідентичності йдеться також в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про культуру», Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері», Постанови Верховної Ради «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року, Указі Президента «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії російської федерації проти України».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання формування національної ідентичності у різні часи зверталися вітчизняні мислителі та громадські діячі (В. Антонович, М. Драгоманов, М. Козловець, М. Костомаров, П. Куліш, В. Кремень, І. Огієнко, М. Пирогов, Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Юркевич та ін.). Різні аспекти національної ідентичності розкриті з точки зору психології: ідентифікація у вихованні та розвитку особистості (І. Бех); психологічні умови розвитку моральної свідомості (С. Білозерська); національна самосвідомість (М. Боришевський); справедливість у смисложиттєвому вимірі особистості (К. Журба); повстання ідентичності (Д. Ковальов); психологічні основи розвитку відповідальної поведінки (М. Савчин); національно-культурна ідентичність як чинник психічного здоров'я особистості (Т. Дуткевич) тощо. Для нас цікаві праці вітчизняних педагогів у царині дослідження окремих складових національної ідентичності: громадянська освіта та виховання (Г. Ващенко, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін.); формування громадянських національних та патріотичних ціннісних орієнтирів зростаючої особистості (О. Бажановська, І. Бех, Н. Волошина та ін.); взаємодія школи і сім'ї як фактор формування культурної ідентичності (Т. Демиденко, О. Докуніна та ін.); виховання обов'язку (О. Караульна, В. Сухомлинський, Т. Цимбал та ін.); соціально-комунікативна культура школяра (Н. Голуб, Л. Мамчур, В. Тернопільська); виховання відповідальності як вияву моральної самосвідомості (О. Волос, К. Журба, І. Шкільна та ін.); етнопедагогічна компетентність як домінантна формування національної ідентичності (О. Дутко, М. Степико, Н. Сторчак та ін.); розвиток патріотичних якостей, формування правових цінностей, потреби до активних дій з метою вирішення існуючих проблемних ситуацій (Б. Грінченко, С. Єфремов та ін.); мовна особистість у світлі ментальної ідентичності (Ф. Бацевич, В. Жайворонок Л. Марчук) тощо.

Метою статті є узагальнення існуючого педагогічного досвіду формування національної ідентичності майбутніх педагогів та визначення ефективних шляхів формування досліджуваного явища в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що існує велика кількість визначень базових понять дослідження: «ідентичність», «національна ідентичність». Ми зупинимось лише на тих, що, на нашу думку, є найточнішими в контексті теми та мети статті. У цьому контексті нам імпонує думка вченої Л. Нагорної, яка трактує термін «ідентичність» так: «у найширшому значенні ідентичність – це один з головних механізмів особистісного освоєння соціальної реальності, фундамент системи смислоутворення на основі індивідуального чи групового вибору» [6, с. 13]. Загальновизнаним визначенням національної ідентичності прийнято вважати визначення класика Е. Сміта. Е. Сміт визначає національну ідентичність як «підтримування й постійне відтворення певного набору цінностей, символів, споминів, міфів і традицій, що витворюють специфічну спадщину націй, та самоідентифікування індивіда з цією неповторною спадщиною й відповідними цінностями, символами, споминами, міфами і традиціями» [7].

Щодо характерних ознак ідентичності, на нашу думку, найвлучнішим є визначення сучасного українського вченого М. Козловець. У своєму дослідженні «Національна ідентичність у контексті глобалізації» філософ переконливо доводить, що «ідентичність як прояв тотожності та відмінності, раціонального й ірраціонального, профаного і сакрального, емоційного й семантико-міфологічного характеризується динамічністю та процесуальністю, укорінюється у свідомості людей, моделях поведінки, соціальному позиціюванні особистості тощо. У свою чергу, суб'єктивне почуття тожсамості людини, як і об'єктивна здатність самототожності соціального суб'єкта зі спільнотами, формують колективну ідентичність. Остання презентується різними типами – родова, етнічна, національна, релігійна, регіональна, цивілізаційна та ін., які, перебуваючи в суперечливій єдності, актуалізуються залежно від умов, потреб, інтересів, перспектив соціального розвитку» [4, с. 5].

Підтвердженням цього є думка В. Креміня: «як засвідчує досвід історії, будь-яка людська спільнота чи цивілізація, що самоствердилися в історії, утверджувалися в процесі плекання особливого, притаманного лише їм ідеалу, або центральної осьової ідеї. Відповідно й кожен народ, який самоствердився в національній державі, формує власну національну ідею, головне призначення якої полягає у визначенні національно-державної ідентичності в ряду інших народів світу. Ідентичність формується на перетині національно-історичної, соціально-психологічної, соціально-культурної, політико-культурної та інших сфер. У її зміст входять усталені особливості національної культури, етнічні характеристики, звичаї, вірування, міфи, моральні імперативи тощо, що у підсумки формують особливості «національного характеру». Тут мова йде й про уявлення людей про себе, і про своє місце в світі. Якщо внутрішня складова визначається баченням народу самого себе ніби «поглядом зсередини», то зовнішні складові формуються на основі ставлення до цього народу з боку оточуючого світу, так і на власному баченні народом свого місця у світі» [5, с. 298].

Сьогодні, коли Європейська рада прийняла рішення надати Україні статус кандидата на членство в ЄС, що дозволить нам прискорити процеси відновлення та реформ в самій Україні, як ніколи стоїть питання про збереження нашої національної ідентичності. Адже, як свідчить історія, основним чинниками, які впливають на формування національної ідентичності є з одного боку розвиток суспільства, глобалізаційні процеси, а з іншого – діяльність по збереженню своєї автентичності, відірваність від національного ґрунту, національної пам'яті, національної ідеї та наслідування не притаманних нам історично та генетично чужих цінностей та зразків поведінки. Про це наголошують і В. Кремень та В. Ткаченко: « у добу глобалізації особливого значення набуває національна й геополітична ідентичність, що включає в себе безліч компонентів, таких як світогляд, національна самосвідомість і менталітет, національний характер, історична пам'ять, етнонаціональні взірці, національні традиції, навіть міфи й символи та стереотипи поведінки. В якості державних символів виступають не просто емблеми – герб, прапор, гімн та інші атрибути, які покликані втілити в собі ідею національно-державної єдності й величі. Більш суттєвими є інші константи державності – єдність й недоторканість території, спільність історичної долі, усталеність державної мови, врешті-решт – верховенство закону. Історичний досвід доводить: всякий лад зберігає свою життєдіяльність і ефективність до тих пір, допоки більшість людей зберігає віру в його законність, справедливість і ефективність. Як тільки починають руйнуватися духовні й культурні стрижні національної ідеї, національної ідентичності – можна говорити про занепад держави» [5, с. 298]. Н. Гавриленко [2], досліджуючи проблему національної ідентичності студентської молоді, акцентує увагу на сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза геноциду нашої нації, втрати території та державної незалежності та потрапляння під вплив загарбницької держави, виникла необхідність здійснення цілеспрямованих заходів на збереження національної ідентичності молоді. Тобто виховання нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей: повага до національних символів (Герба, Гімну України); участь у громадсько-політичному житті країни; повага до прав людини; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Погоджуємося із думкою І. Беґа [1], який серед негативних чинників у вихованні національної ідентичності молодого покоління визначає інформаційну війну та військову агресію РФ по відношенню до України, де особливий акцент зроблений на:

- російськомовному населенні, відлученому від української мови;
- перекручуванні історичних фактів та запереченні автентичності української мови та культури та самого існування нації;
- боротьбу за утвердження російської мови як другої державної та витіснення української мови з Медіа-ринку;

- використанні політехнологій та передвибірчих компаній з метою розмежування регіонів України, зіткнення інтересів на основі різниці та поглиблення суперечностей;

- ностальгії за радянським минулим.

Усі зазначені чинники, спрямовані на нівелювання національних цінностей, виключення молоді з національно-культурного контексту, формування меншовартісної свідомості та самосвідомості по відношенню до інших культур, які борються за панівне становище на теренах України. Формування національної ідентичності має опиратися на:

- історичну правду;
- історичну пам'ять;
- національні ідеали;
- національну гідність;
- національну самосвідомість;
- патріотизм.

Ураховуючи науково-теоретичні розвідки та практичні розробки сучасних вітчизняних учених, а також власний багаторічний досвід роботи в закладі вищої педагогічної освіти, вважаємо, що найбільш дієвими шляхами у формуванні національної ідентичності майбутніх педагогів у освітньому процесі закладу вищої педагогічної освіти в умовах російсько-української війни є наступні:

- упровадження українознавчого компонента освітнього процесу майбутніх педагогів як сучасної форми укріплення їхньої національної ідентичності: включення до планів роботи закладів освіти заходів щодо збереження національної ідентичності, формування національної свідомості, відданості та вірності Україні та українському народу, готовності до захисту суверенітету та територіальної цілісності Батьківщини.

- в умовах воєнної агресії росії в Україні національно-патріотичне виховання та виховання громадянської культури є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства. 9 червня 2022 року МОН затвердило нову Концепцію патріотичного виховання та Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. Рекомендуємо спрямувати тематику студентських наукових робіт в тому числі й на підсилення становлення національно-свідомого громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі мови та віри, духовно-моральних цінностей українського

народу, національної самобутності, культивування кращих української ментальності, національну гордість та національну самоповагу, що сприятиме збереженню національної ідентичності;

- керівникам студентських наукових робіт у списках рекомендованої літератури рекомендувати україномовні видання та / або (у разі необхідності) посилання на ресурси з вільно-розповсюдженою науковою літературою;

- залучати здобувачів вищої педагогічної освіти до участі в громадському житті, співробітництва та партнерства із громадськими організаціями, соціальними інститутами та установами, щодо збереження національної ідентичності;

- кафедрам військової підготовки необхідно внести зміни у навчальні плани з урахуванням досвіду бойових дій ЗСУ, проводити навчання призовних бійців територіальної оборони, допомагати охороняти військове майно;

- російська мова стала мовою агресора, що спонукало багатьох російськомовних українців перейти на українську мову спілкування, вийти з православних громад Московського патріархату. Дослідження інтернет-форумів переселенських спільнот (внутрішнь-опереміщених осіб з тимчасово окупованих територій) фіксує тенденцію до переїзду в західні області, підтвердження власної української ідентичності через вивчення української мови, наповнення приватного простору артефактами української культури, що є своєрідною компенсацією психологічної травми, заподіяної «руським міром». На базі філологічних факультетів проводяться безкоштовні практичні курси української мови, призначені для всіх, хто має намір удосконалити навички використання української мови для забезпечення основних потреб щодо розгорнутого спілкування у повсякденних ситуаціях;

- соціально-культурницькі студентські ініціативи. Майбутні педагоги мають постійно долучатися до звернень на адресу провідних університетів світу, наукових установ та студентських організацій з проханням зайняти чітку позицію щодо підтримки України та посилення тиску на росію, ізолювати російську науку, розірвати будь-які академічні контакти із російськими науковими та освітніми інституціями, закликати міжнародну академічну спільноту до бойкотування ініціатив рф у сфері міжнародної співпраці, посилення санкцій проти росії, закриття повітряного простору над Україною. Чимоло студентів України взяли участь і у зверненні до до російського студентства, матерів, дружин та сестер, у якому закликали протистояти фейкам та не відпускати чоловіків воювати в Україну;

- студентські благодійні проекти. Численні студентські спільноти, створені у мирний час, під час війни перетворилися на волонтерські осередки, діяльність яких спрямована на підтримку бійців ЗСУ, ТРО, біженців, усіх, хто цього потребує; збору гуманітарної допомоги, поселення внутрішньо переміщених осіб, плетіння маскувальних сіток, оснащення уриттів медикаментами, їжею, водою, ліхтариками тощо; надважливим завданням майбутніх педагогів є також допомога в організації навчання школярів з різних освітніх напрямів, змістовного дозвілля дітей (національно-патріотичні спортивні ігри та розваги) та психологічна підтримка батьків;

- інформаційне поле. В умовах інформаційної війни викладачам та студентам необхідно долучатися до кібервійськ, що займаються атаками на ворожі сайти та бережуть наші, поширюють правду про війну правду про війну в Україні різними мовами, прослідковують та інформують ЗСУ про пересування ворожих сил, створюють інфографіки. Багато закладів освіти займаються написання статей до «Вікіпедії» про воєнні злочини росії на території України, а також матеріалів на історичну, освітню, наукову тематики, які часто маніпулювалися російською стороною. Для проєкту працюють й перекладачі, саме таким чином студентство відкриває світу очі на правду й англійською, і німецькою, і навіть вірменською мовами. Цікавою та дієвою формою наближення України до перемоги на інформаційному фронті є досвід студентів Львівського національного університету імені Івана Франка. Опираючись на приклади й методологію міжнародних проєктів зі збору та збереження матеріалів про злочини, Львівський національний університет імені Івана Франка, став ініціатором документування фактів «російське вторгнення в Україну. Архів прав людини». Основна мета ініціативи – зафіксувати й структурувати візуальні документи про порушення прав людини, вчинені рф в Україні. До підготовчого етапу реалізації задуму долучилися Архів Львівського університету, Центр мережових технологій та ІТ-підтримки й Центр маркетингу і розвитку. Спільними зусиллями на базі програмного забезпечення Access to Memory (АТОМ) вдалося розгорнути веббазовану платформу, яка сьогодні інтенсивно розвивається. До такої діяльності наразі долучаються студенти і інших закладів освіти;

- збереження об'єктів культурної спадщини. Армія і культура — це два однаково важливі оборонні вали від російської агресії. Вороги паплюжать наше минуле, вони хочуть знищити нашу історичну пам'ять. Мова йде про нашу культуру, мистецтво, історію, духовне життя. Окупанти демонстративно спалюють українські книжки, стародруки, ікони, руйнують музеї, школи мистецтв тощо. Знищення об'єктів культурної спадщини – невідновних свідків того, хто ми і як відбувалося

становлення нашої держави – це злочин перед Україною та її громадянами, перед нашою історичною пам'яттю. Збереження культурного надбання, яке несе в собі генетичний код держави, – це інвестиція в підняття рівня національної ідентичності, що матиме одним з наслідків зміцнення державності та безпеки держави, посилення запасу міцності держави. Студентство всієї України залучається до різноманітної діяльності, направленої на збереження нашої культури: безпечне зберігання музейних експонатів, архівних документів, укріплення історичних будівель та пам'ятників;

• важливе значення в збереженні національної ідентичності майбутніх педагогів є різноманітні виховні заходи, які здійснюються на прикладах героїчної боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності й державності, на прикладах мужності і героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004 р., 2013-2014 рр. та сьогоднішніх героїв і героїнь. З-поміж традиційних виховних заходів, що мають на меті патріотичне виховання студентської молоді (тематичні виховні заходи приурочені пам'яті про жертв комуністичного та інших тоталітарних режимів в Україні, зокрема жертв Голодомору, політичних репресій і депортацій, пам'яті Героїв Крут тощо) виділяємо і ті, які з'явилися під час російсько-української війни: започаткована в березні 2022 року Указом Президента України загальнонаціональна хвилина мовчання за загиблими; організація флешмобів, акцій на підтримку ЗСУ, арт-проектів тощо.

Сьогодні ми активно спостерігаємо нові форми святкової культури та комеморативні практики патріотичного змісту. Державна символіка з'явилась у хатньому декорі, на автомобілях, використовується в татуюваннях. Зріс попит на національно маркований одяг, паради вишиванок проводяться у містах на Сході України, проходять фестивалі «З країни в країну», метою яких є ознайомлення населення звільнених від окупації територій з етнокультурною спадщиною народу, національним мистецтвом. Змінилося ставлення і до інших етнокультурних маркерів.

Нове життя після початку широкомасштабної агресії росії проти України отримав славень Українських січових стрільців «Ой, у лузі червона калина». На початку війни Андрій Хливнюк, лідер гурту Бумбокс, заспівав «Ой, у лузі червона калина». Відтоді вона стала народним хітом, тож до її виконання долучилися українські зірки і звичайні українці, а легендарний гурт Pink Floyd створив композицію Hey Hey Rise Up, в основі якої – гімн Українських січових стрільців.

Меми, пісні, гасла, відео – це все частина нашої ідентичності та інформаційної війни. Завдяки ним український народ, в тому числі і студенти, чинять спротив у соцмережах, а також підіймають моральний дух.

З часів Майдану, учасниками якого були переважно студенти, і до сьогодні в студентських колах широко використовується національне гасло революції 1918–1921 років: «Слава Україні» та «Героям слава». Популярна серед студентської молоді і фраза «Доброго вечора, ми з України». Своєрідним паролем, що допомагає виявляти російські диверсійно-розвідувальні групи стало слово «Паляниця». Культовою стала і Фраза-застереження російським окупантам із пісні «Колискова для ворога» української співачки, авторки й учасниці війни на Сході України Анастасії Шевченко «Ти хотів землі цієї, тож тепер змішайся з нею», досвід життя у стані постійної загрози змінив культуру спілкування і традиційні привітання українців, традиційним уже стала фраза «Як ти? Сподіваюсь, ти в безпеці». «Вірю в ЗСУ», так українці за кожної нагоди висловлюють повагу, вдячність і підтримку всім, хто захищає країну від окупантів. А ще будують плани і мріють, вірячи у свою армію. «Геть з України, москаль некрасивий!» - фраза з виступу 2004 року шоумена Андрія Данилка в образі балерини Белли Куценко набула нового звучання у 2022 році завдяки використанню в музичних треках. Одним із символів шаленого опору українських захисників і кепського становища російських окупантів став вислів «Ласкаво просимо до пекла» тощо.

Висновки. Українці у війні проти російських загарбників боронять своє життя, і не тільки своє право жити у вільній і незалежній країні, право на вільне майбутнє, але ще й на своє минуле, право на свою історичну пам'ять. Історія нас вчить, що своє право на існування наш народ завжди виборював у тяжкій боротьбі, зі зброєю в руках. Так формується національна ідентичність, завойовується право на самовизначення, на реалізацію свободи власної волі. Сьогодні ми об'єднанні потужною і світлою мрією жити у вільній та незалежній Україні. Здійснення цієї мрії не можливе без усвідомлення молодим поколінням своєї національної ідентичності.

Реалії війни визначили нове соціальне замовлення – формування соціально орієнтованого покоління українців, формування національної ідентичності особистості, стимулювання самостійності у побудові нею індивідуальної ієрархічної системи цінностей, із-поміж яких перше місце належатиме цінностям найвищого, духовного рівня загалом і національним зокрема. Це і є одним із основних завдань програми розвитку національної ідентичності в майбутніх педагогів.

Література:

1. Бех Іван, Журба Катерина. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу*: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 108 с.

2. Гавриленко Н. І. Національно-патріотичне виховання студентської молоді. *Гуманітарне та патріотичне виховання студентської молоді в умовах глобалізації та євроінтеграції*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. К.: НУХТ, 2015. С.50-54.
3. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI06469A?an=13>
4. Козловець М. Національна ідентичність у контексті глобалізації: автореф. дис. ... докт. філософ. наук: 09.00.03. Київ, 2010. 54 с.
5. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації. Київ: Товариство «Знання» України. 2013. 415 с.
6. Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань : монографія. Київ : ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса. 2011. 272 с.
7. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. 224 с.
8. Указ Президента України №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729> .

References:

1. Bekh Ivan & Zhurba Kateryna (2018). Kontsepsiia z formuvannia u pidlitkiv natsionalno-kulturnoi identychnosti u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [The concept of the formation of national and cultural identity among teenagers in general educational institutions]. Formuvannia natsionalno-kulturnoi identychnosti osobystosti u vyklykakh chasu: zbirnyk materialiv Vseukrainskoho kruhloho stolu (do 100-richchia vid zasnuvannia Kam'ianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohienka) [The formation of the national and cultural identity of the individual in the challenges of time: a collection of materials of the All-Ukrainian Round Table (to the 100th anniversary of the founding of the Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko)] Kam'ianets-Podilskyi: Kam'ianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka [in Ukrainian].
2. Havrylenko N. I. (2015) Natsionalno-patriotychne vykhovannia studentskoi molodi. [National and patriotic education of student youth] Humanitarne ta patriotychne vykhovannia studentskoi molodi v umovakh hlobalizatsii ta yevrointehratsii: materialy Vseukrainskoi naukovoї konferentsii [Humanitarian and patriotic education of student youth in the conditions of globalization and European integration: materials of the All-Ukrainian scientific conference.] К.:NUKHT. [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti». [The Law of Ukraine «On the Basic Principles of State Policy in the Field of Affirming Ukrainian National and Civil Identity»] Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/GI06469A?an=13> [in Ukrainian].
4. Kozlovets M. (2010) Natsionalna identychnist u konteksti hlobalizatsii [National identity in the context of globalization] *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Kremen V., & Tkachenko V. (2013) Ukraina: identychnist u dobu hlobalizatsii. [Ukraine: identity in the age of globalization] Kyiv: Tovarystvo «Znannia» Ukrainy [in Ukrainian].
6. Nahorna L. (2011) Sotsiokulturna identychnist: pastky tsinnisnykh rozmezhuvan : monohrafiia [Sociocultural identity: pitfalls of value distinctions: monograph] Kyiv : IPIEND im. I. F. Kurasa. [in Ukrainian].
7. Smit E. (1994) Natsionalna identychnist. [National identity] Kyiv : Osnovy. [in Ukrainian].
8. Ukaz Prezydenta Ukrainy №143/2022 «Pro zahalnonatsionalnu khvylynu movchannia za zahyblymy vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine No. 143/2022 «On a nationwide minute of silence for those killed as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine»] Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729> [in Ukrainian].